

w CS_2 lub CH_2Cl_2 , bez zniszczenia pierścieni, otrzymując cały szereg odpowiednich tlenków – α i β S_6O , roztwór S_6O_2 , S_7O , S_7O_2 , S_8O , S_9O , S_{10}O .

3.3.3.3. Jednopierwiastkowe aniony tlenowców

Wszystkie tlenowce tworzą jednopierwiastkowe aniony należące do szeregu o ogólnym wzorze T_n^{2-} , mieszczące się w przedziale e_v zawartym pomiędzy 6 i 8.

Wyjściowe dla tego szeregu są ośmioelektronowe aniony T^{2-} , a kolejne aniony zawierają coraz większą liczbę sześcieelektronowych elementów T^0 . Jedynie tlen tworzy aniony nie należące do tego szeregu – nadadtlenkowy O_2^- i ozonkowy O_3^- . Aniony te, mając nieparzystą liczbę elektronów, należą do nielicznych, stabilnych w układach makroskopowych, anionów-rodników. Stabilizowane są one w układach z kationami o małych ładunkach i dużych promieniach. Odległości O-O w anionach nadadtlenkowych wynoszą dla NaO_2 132 pm, KO_2 128 pm i CsO_2 119 pm. Brak jest wiarygodnych danych odnośnie do dokładnej struktury anionu ozonkowego.

W budowie anionów z szeregu T_n^{2-} , tellur w porównaniu z siarką i selenem wykazuje odmienności, szczególnie dla $n > 3$.

Aniony jakie tworzą tlenowce zestawiono w tabl. 35.

Tablica 35
Zestawienie anionów tlenowców

Anion	e_v	O	S	Se	Te	Po
T^{2-}	8	O^{2-}	S^{2-}	Se^{2-}	Te^{2-}	Po^{2-}
T_2^{2-}	7	O_2^{2-}	S_2^{2-}	Se_2^{2-}	Te_2^{2-}	
T_2^-	6,5	O_2^-				
T_3^{2-}	6,66..		S_3^{2-}	Se_3^{2-}	Te_3^{2-}	
T_3^-	6,33..	O_3^-				
T_4^{2-}	6,5		S_4^{2-}			
T_5^{2-}	6,4		S_5^{2-}	Se_5^{2-}	Te_5^{2-}	
T_6^{2-}	6,33		S_6^{2-}			
....	....	....	....	....	....	
T_{3n}^{n-}	6,33				$(\text{Te}_3^-)_n$	
T_{4n}^{n-}	6,25				$(\text{Te}_4^-)_n$	
T_{6n}^{n-}	6,166..				$(\text{Te}_6^-)_n$	

Najdłuższe łańcuchowe aniony należące do szeregu $T^{2-} \cdot (n - 1)T$ tworzy siarka. Otrzymano krystaliczne wielosiarczki zawierające do sześciu rdzeni siarki, np. Cs_2S_6 . Siarka tworzy również aniony o większej liczbie rdzeni, lecz występują one jedynie w równowagowych mieszaninach, zarówno w roztworach wodnych, jak i w roztworach stałych. Nie zostały one wyodrębnione w postaci składników czystych soli. Dla pozostałych tlenowców w układach soli są stabilne aniony o krótszych łańcuchach.

Ośmioelektronowe aniony T^{2-} , jako niezależne elementy struktury soli z odpowiednimi kationami, wchodzi w skład tlenków, siarczków, selenków, tellurków i polonków. Aniony te, powiązane wiązaniem kowalencyjnym z rdzeniami bardziej elektroujemnych pierwiastków, tworzą wielordzeniowe drobiny należące do odpowiednich systemów połączeń – tlenowych, siarkowych czy selenowych.

W związkach z kationami M^+ aniony T^{2-} mają dwukrotnie większe liczby koordynacyjne niż kationy (tabl. 19 i 36). Na ogół jest to otoczenie sześciennie (związki krystalizują w typie sieci antyfluorytu, anty- CaF_2). Jedynie w solach czesowych występują inne koordynacje wokół anionów T^{2-} , w Cs_2O anion tlenkowy ma otoczenie ośmiościenne (a związek budowę warstwową), w Cs_2S i w Cs_2Te (a prawdopodobnie i w Cs_2Se) występuje wysoka liczba koordynacyjna 9, a układ kationów wokół anionów ma kształt trójsściennie nakrytej trójkątnej pryzmy. W związkach z dwudodatnimi kationami o stechiometrii MT , aniony T^{2-} mają ośmiościenne otoczenie kationowe, a związki krystalizują w typie sieci $NaCl$ (tabl. 24 i 36). W tlenku lantanu(III) $2/3$ anionów tlenkowych ma asymetryczne otoczenie czworościenne, a $1/3$ regularne ośmiościenne, w La_2S_3 aniony siarczkowe mają liczbę koordynacyjną 5 w postaci zdeformowanych piramid o podstawie kwadratowej i zmiennych odległościach $La-S$, a w La_2Te_3 aniony Te^{2-} mają otoczenie ośmiościenne.

Dwurdzeniowe czternastoelektronowe drobiny T_2^{2-} tworzą wszystkie tlenowce. Długości wiązań w tych anionach wynoszą odpowiednio

O-O	– 150 pm w Na_2O_2 , 150 pm w K_2O_2 i 149 pm w BaO_2 ,
S-S	– 213 pm w Na_2S_2 , 211 i 214 pm w K_2S_2 i 211 pm w BaS_2 ,
Se-Se	– 240 pm w K_2Se_2 , 247 pm w Rb_2Se_2 i 233 pm w $BaSe_2$,
Te-Te	– 282 pm w Na_2Te_2 , 279 pm w K_2Te_2 i 278 pm w Rb_2Te_2 .

Tablica 36
Otoczenie anionów T^{2-} tlenowców przez kationy

Kation	O^{2-}		S^{2-}		Se^{2-}		Te^{2-}	
	<i>lk</i>	M-O	<i>lk</i>	M-S	<i>lk</i>	M-Se	<i>lk</i>	M-Te
Li^+	8	200,0	8	247,2	8	260,0	8	281,6
Na^+	8	240,3	8	282,6	8	294,8	8	316,7
K^+	8	278,8	8	320	8	332,4	8	353,8
Rb^+			8	331,3	8	346,8		
Cs^+	6	286,3	9	340–395			9	370,5–435,4
Mg^{2+}	6	210,9	6	259,6	6		6	
Ca^{2+}	6	239,9	6	283,9	6	295,6	6	317,2
Sr^{2+}	6	257,0	6	300,4	6	311,6	6	
Ba^{2+}	6	274,8	6	318,7	6		6	341,0
La^{3+}	4 6	236,5 ₃ –245,6 ₁ 273,0	5	296,4–308,6			6	324–342

W strukturze Na_2Te_2 można zauważyć oddziaływania, podobne do oddziaływań w drobinach jodu, występujące pomiędzy częścią anionów Te_2^{2-} w odległości 307 pm i prowadzące do utworzenia zygzakowatych drobin Te_4^{4-} .

Tlen nie tworzy trójdziennych drobin T_3^{2-} , natomiast tworzą je siarka, selen i tellur. Aniony S_3^{2-} i Se_3^{2-} mają symetryczną kątową budowę z odległościami T-T i kątami wynoszącymi: 208 pm i $105,5^\circ$ w K_2S_3 , 210 pm i $106,5^\circ$ w Rb_2S_3 , 212 pm i 106° w Cs_2S_3 dla anionów Se_3^{2-} w soli potasowej 238 pm i $102,6^\circ$, rubidowej 238 pm i $103,45^\circ$ oraz cezowej 235 pm i $103,5^\circ$. Aniony Te_3^{2-} w soli K_2Te_3 mają lekko asymetryczną budowę z odległościami 280,2 i 280,5 pm oraz kątem $104,4^\circ$. Tworzą one w wyniku oddziaływań o odległościach 358 pm łańcuchy, które ulegają dalszemu usieciowaniu w płaską strukturę warstwową poprzez oddziaływania w odległościach 365 i 375 pm.

Z czterordzeniowych anionów tlenowców oznaczono strukturę anionu S_4^{2-} w soli Na_2S_4 . W anionie tym odległości S-S-S wynoszą kolejno – 207 pm, 206 i 207 pm, a kąty S-S-S mają wartości $109,8^\circ$, a kąt dwuścienny wynosi $97,9^\circ$.

Podsieci anionowe S_3^{2-} tworzy siarka, selen i tellur. Aniony S_3^{2-} i Se_3^{2-} mogą mieć konformacje *cis* i *trans*. Odległości T-T oraz kąty T-T-T w tych anionach są różne i wynoszą kolejno dla

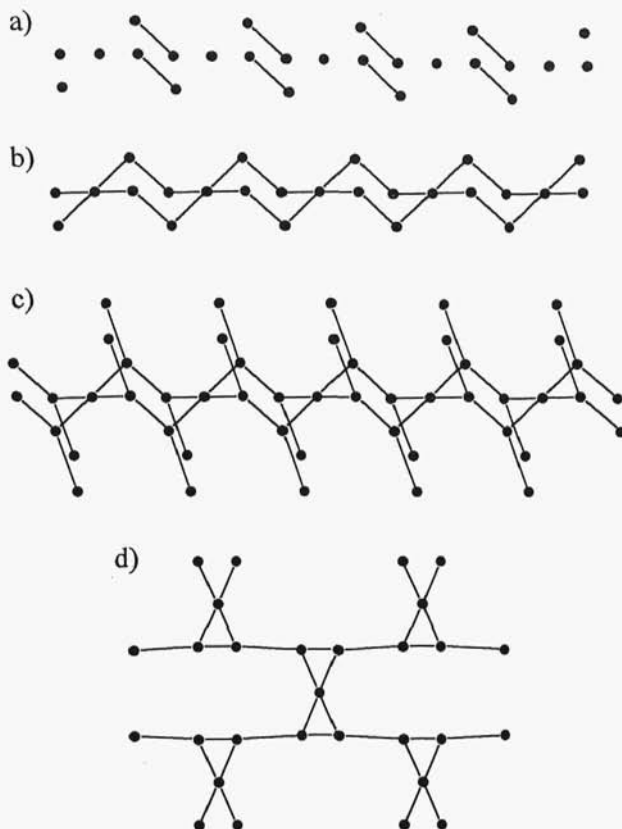
$Na_2S_5(cis)$ S_1-S_2 206 pm, S_2-S_3 207 pm, S_3-S_4 207 pm i S_4-S_5 206 pm
kąty $S_1-S_2-S_3$ 107,3°, $S_2-S_3-S_4$ 108,1° i $S_3-S_4-S_5$ 107,3°

$K_2S_5(trans)$ S_1-S_2 203,5 pm, S_2-S_3 205 pm, S_3-S_4 211 pm i S_4-S_5 202 pm
kąty $S_1-S_2-S_3$ 111,2°, $S_2-S_3-S_4$ 107,5° i $S_3-S_4-S_5$ 109,6°

K_2Se_5 Se_1-Se_2 235 pm, Se_2-Se_3 237 pm, Se_3-Se_4 235,5 pm, Se_4-Se_5 233,5 pm
kąty $Se_1-Se_2-Se_3$ 106,3°, $Se_2-Se_3-Se_4$ 103,2° i $Se_3-Se_4-Se_5$ 106,3°

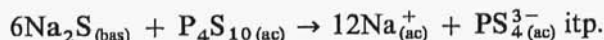
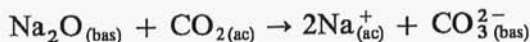
Aniony Se_3^{2-} , obok sześcioczłonowych pierścieni Se_6 , są również elementami strukturalnymi złożonego związku Cs_4Se_{16} o budowie drobinowej $[4Cs^+ \cdot 2Se_3^{2-} \cdot Se_6]$. Natomiast zupełnie odmienna jest budowa podsieci anionowych w związkach telluru o stechiometriach Rb_2Te_5 i Cs_2Te_5 . W podsieci Te_3^{2-} soli rubidowej można wyróżnić pary rdzeni telluru leżące w odległości 278 pm, które następnie łączą się we wstęgi z niepowiązanymi rdzeniami telluru, wiązaniami o długości 304 pm, a te wreszcie, za pośrednictwem oddziaływań w odległościach 347 pm, tworzą przestrzenną podsieć anionową. Sposób powiązania rdzeni telluru coraz dłuższymi wiązaniami oraz przekrój struktury prostopadle do wstęg pokazano na rys. 106. Podobnie wygląda struktura podsieci anionowej w Cs_2Te_5 . Struktury tych anionów można zinterpretować jako układy anionów dwutellurkowych Te_2^{2-} powiązanych przez rdzenie telluru z nieczynną strukturalnie, zlokalizowaną na orbitalach *s*, parą elektronów, czyli przez Te^{4+} . Niezwykle skomplikowane są również polimeryczne podsieci anionowe w związkach telluru mimo prostych w zasadzie stechiometrii – $LiTe_3$, $CsTe_4$ i $RbTe_6$.

Sześciordzeniowy anion S_6^{2-} występujący w soli Cs_2S_6 ma zróżnicowane odległości S-S wynoszące kolejno – 199 – 210 – 203 – 212 i 203 pm oraz kąty S-S-S o wartościach 107,3° – 106,4° – 109,6° i 109,2°.

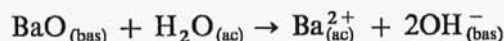
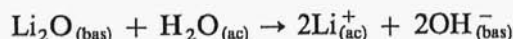

Rys. 106. Budowa podsieci anionowej Te_5^{2-} w Rb_2Te_5 : a) izolowane rdzenie Te i pary rdzeni Te_2^{2-} , b) łańcuchy Te_3^{2-} , c) połączenie łańcuchów w strukturę przestrzenną, d) widok struktury w płaszczyźnie prostopadłej do łańcuchów

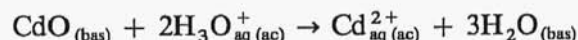
Właściwości chemiczne ośmioelektronowych drobiny tlenowców T^{2-} wiążą się z ich udziałem w reakcjach chemicznych jako określonych reagentów, co zostało przedstawione w części ogólnej monografii. Aniony T^{2-} są definicyjnymi elementami przenoszonymi w reakcjach kwasowo-zasadowych. Związki jonowe zawierające te aniony, takie jak: tlenki, siarczki, selenki i tellurki, z kationami litowców i wapniowców, będą więc wykazywały właściwości zasadowe w reakcjach z kwasami jonotropowymi, np.:

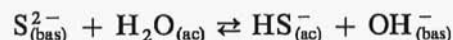
Również poszczególne aniony T^{2-} wykazują właściwości zasadowe, wiążąc w reakcjach kationy wodorowe. Do takich reakcji należą reakcje tlenków zasadowych z wodą

czy reakcje tlenków metali z wodnymi roztworami kwasów

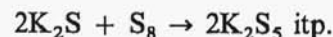
Aniony S^{2-} , Se^{2-} i Te^{2-} rozpuszczalnych w wodzie siarczków, selenków i tellurków ulegają hydrolizie, np.:

a wykładniki stałych hydrolizy wynoszą odpowiednio 1,09 dla S^{2-} , 3,00 dla Se^{2-} i 1,83 dla Te^{2-} . Aniony T^{2-} związków nierozpuszczalnych w wodzie reagują z roztworami kwasów, wydzielając odpowiednie połączenia wodorowe, np.:

Aniony T^{2-} wykazują również właściwości redukujące i redukujące sprzężone. Specyficznym rodzajem reakcji anionów T^{2-} , w których wykazują one właściwości redukujące, są reakcje ich synproporcjonacji z fazami jednopierwiastkowymi, prowadzące do otrzymania anionów tlenowców o $e_v < 8$, np.:

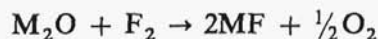

Aniony T^{2-} mogą również wykazywać właściwości redukujące w związkach z kationami o cechach silnych utleniaczy. Tego typu reakcje zachodzą często podczas rozkładów termicznych tych związków, np.:

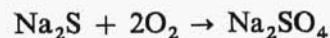

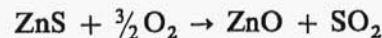
Wszystkie aniony T^{2-} wykazują sprzężone właściwości redukujące (redac), aniony O^{2-} jedynie wobec dwufluoru, pozostałe z wieloma innymi reagentami oxbas, z których ważne są reakcje z dwutlenem jako utleniaczem sprzężonym. Reakcje sprzężonego utleniania związków zawierających drobinę T^{2-} są często procesami złożonymi, komplikowanymi przez oddziaływanie kwasowe podsieci kationowej, np. reakcje tlenków jonowych z F_2 :

prowadzą do wydzielenia tlenu jako wyniku wiązania przez kationy M^+ anionów F^- z niestabilnej drobinę OF_2^{2-} powstałej w wyniku reakcji między O^{2-} a F_2 . Aniony T^{2-} jonowych siarczków, selenków i tellurków w reakcjach z dwutlenem utleniają się do drobin tlenowych w linii $e_z + e_v = 8$. Jeżeli przeciwny kationowe wyjściowych związków nie oddziałują kwasowo na tworzące się drobinę tlenowe w linii $e_z + e_v = 8$ (głównie TO^{2-}), produktami utleniania siarczków są siarczany(VI), selenków seleniany(IV) i tellurków tellurany(IV), np.:

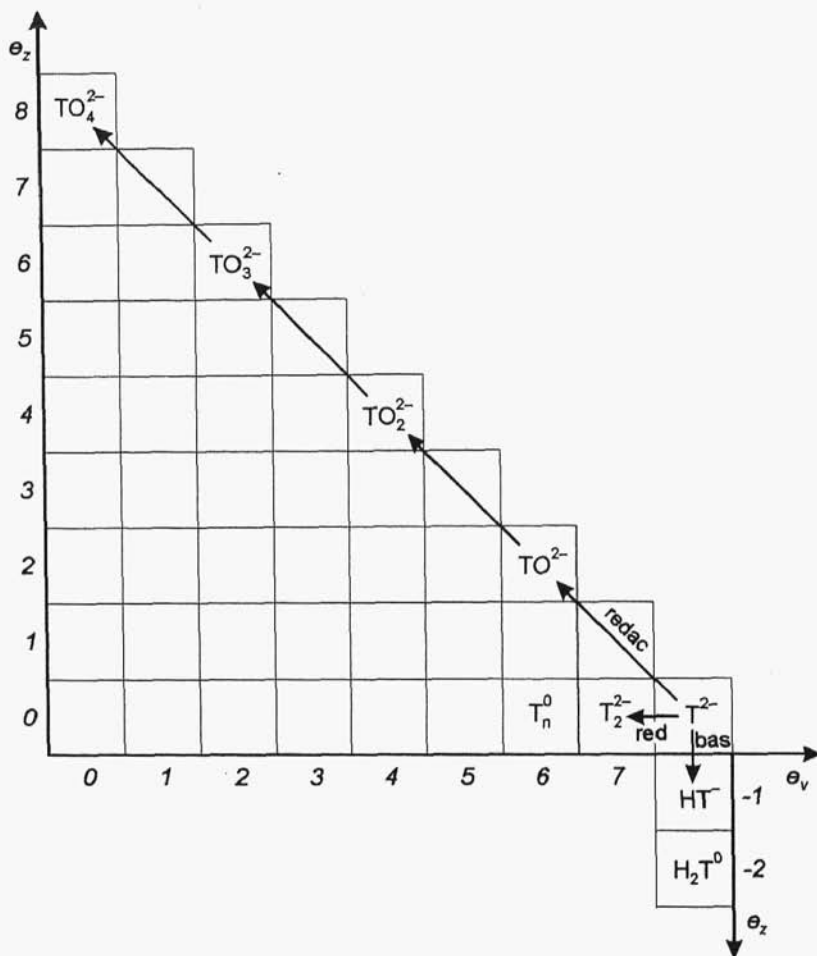
Gdy kationy są silnie kwasowe, następuje zejście z linii $e_z + e_v = 8$ na linię $e_z + e_v = 6$ i powstają odpowiednie tlenki, np.:

jako wynik kolejnych reakcji

Reaktywność drobin T^{2-} przedstawiono schematycznie na rys. 107.

Rys. 107. Reaktywność drobin Y^{2-} tlenowców jako określonych reagentów

3.3.3.4. Jednopierwiastkowe kationy tlenowców

Siarka, selen i tellur rozтворzone w oleum dają kolorowe roztwory (dla siarki – żółte, niebieskie i czerwone, dla selenu – żółte i zielone, dla telluru zaś czerwone), będące wynikiem tworzenia się jednopierwiastkowych drobin kationowych tych pierwiastków. Utlenienie elektroobojętnych drobin tlenowców jest możliwe jedynie z użyciem